

УДК 311.339.9

ДЕРЖАВНИЙ ЗОВНІШНІЙ БОРГ УКРАЇНИ: СТАТИСТИЧНА ОЦІНКА Й ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ЗМІНИ

А. Ю. Бабкіна, А. В. Сидорова

Анотація. У статті висвітлюється проблема зовнішньої заборгованості України, її вплив на фінансовий стан країни. Досліджується вплив валового внутрішнього продукту на рівень державного й гарантованого державою зовнішнього боргу. Виявлено структурні зрушення, тенденції та закономірності зміни зовнішньої заборгованості. Побудовано парну регресійну модель залежності зовнішнього боргу від зміни ВВП. Розраховано екстремум функції, тобто значення ВВП, при якому державний зовнішній борг має знижуватися. Визначено напрям подальшої зміни рівня державного зовнішнього боргу.

Ключові слова: Валовий зовнішній борг, державний зовнішній борг, структура і динаміка зовнішнього боргу, валовий внутрішній продукт, модель зовнішнього боргу.

Проблема зовнішньої заборгованості є однією з найбільш гострих і актуальних проблем сучасного світового господарства. В умовах фінансової глобалізації розвиток міжнародної фінансової системи характеризується значним зростанням обсягів зовнішньої заборгованості більшості країн світу. Цей ріст обумовлено гострою нестачею власних фінансових ресурсів для здійснення внутрішніх інвестицій, необхідністю покриття дефіциту державного бюджету, не завжди ефективним використанням позик і кредитів, порушенням термінів виконання боргових зобов'язань, а також дисбалансом поточних платіжних балансів.

Проблема зовнішнього боргу досліджувалася широким колом вітчизняних і зарубіжних вчених. Так, теоретичні аспекти зовнішньої заборгованості, а також міжнародної кризи боргів містяться в працях Вахненко Т., Саркісянца Л., Федякіна Л., Котова Е., Кузнєцова В., Твердохлебова В., Линдерт П., Б'юкенена Дж., Лернера А., Ареску К., Уоррена Т. та ін. Фундаментальні основи теорії управління зовнішньою заборгованістю, а також проблеми боргової політики відображено в роботах Барановського А., Гаврилюка О., Гальчинського А., Геєця В., Лісовенко В., Лютого І., Новицького В., Юрія С., Самуельсона П., Тобіна Дж., Хікса Дж. та ін. Сучасні дослідження зовнішньої заборгованості і її впливу на економічний розвиток відображені в роботах Айзенмана Д., Ітона Дж., Кохана Д., Пінто Б., Радзивілла А. Помітний внесок у розробку проблеми прогнозування зовнішнього боргу, а також дослідження в області критеріїв оцінки стану боргових зобов'язань зробили Андріанова В., Вавілов А., Грязнова А. [1], Глаз'єв С., Златкис В., Івантер В., Ілларіонов А, Кнастер А., Медведєв В., Платонова І., Сосніних А., Трофімов Г., Фасолько Т. [2], Шохін А., Хейфец Б.

Незважаючи на розробленість численних питань теоретичного та практичного аспектів зовнішньої заборгованості, вдосконалення державного управління зовнішніми запозиченнями, вчених залишається недостатньо розробленою проблема статистичного забезпечення управління зовнішнім боргом.

Метою даної статті є статистичний аналіз державного зовнішнього боргу України, його вплив на економічний розвиток держави, а також обґрунтування управлінських рішень, спрямованих на скорочення зовнішнього боргу країни.

Поточний стан вітчизняної фінансової системи визначається рівнем зовнішньої заборгованості й необхідністю підтримки його на безпечному рівні. Згідно з методикою економічної безпеки валовий зовнішній борг не повинен перевищувати 70% валового внутрішнього продукту (ВВП). Довгостроковим негативним наслідком зовнішнього боргу є створення ним навантаження на Державний бюджет і на економічний розвиток країни загалом.

Валовий зовнішній борг є вираженою в іноземній валюті заборгованістю держави й резидентів країни іншим країнам, міжнародним економічним організаціям та іншим нерезидентам. Отже, валовий зовнішній борг країни включає всі види заборгованості резидентів країни перед нерезидентами [3, с. 208].

В державному секторі економіки відмінність між боргом і заборгованістю можна трактувати так: державний борг, досягнувши певної величини, перетворюється в мультиплікатор власноручного збільшення. В результаті зростання державної заборгованості сума на виплату відсотків збільшується набагато швидше, ніж зростає сам борг. Заборгованість – явище похідне від боргу, відрізняється кумулятивним ефектом, тобто виступає результатом накопичення боргів і платежів на їх обслуговування. [4, с. 196]

Валовий зовнішній борг класифікують за секторами економіки (державне управління, НБУ, депозитні корпорації, інші сектори), за терміном погашення (короткостроковий та довгостроковий) і за фінансовими інструментами (кредити, боргові цінні папери, валюта і депозити, торгові кредити та аванси, інші боргові зобов'язання) [5].

Обсяг валового зовнішнього боргу України на кінець 2017 р. становив 116,58 млрд дол. США, збільшившись у порівнянні з 2003 р. на 6,626 млрд дол., тобто у середньому щорічно валовий зовнішній борг зростає на 12,0 %. Тільки за 2017 рік він зріс на 2,94 млрд дол., але рівень боргу відносно ВВП (перерахований у дол. за поточним курсом) скоротився за рік з 121,8 % до 103,8 %. Рівень валового зовнішнього боргу до ВВП у цей період значно перевищував безпечні межі (70 % ВВП), але рівень державного боргу не виходив за встановлені межі (40 %), хоча й швидко наближається до критичного. Якщо у 2007 р. державний зовнішній борг України складав 15 %, то у 2017 р. він зріс до 33 %.

Структура валового зовнішнього боргу в аналізованому періоді потерпала суттєвих змін (рис. 1). Підтверджує цей висновок розрахований нами коефіцієнт Рябцева (0,352), який вказує на суттєві зрушення у структурі валового зовнішнього боргу.

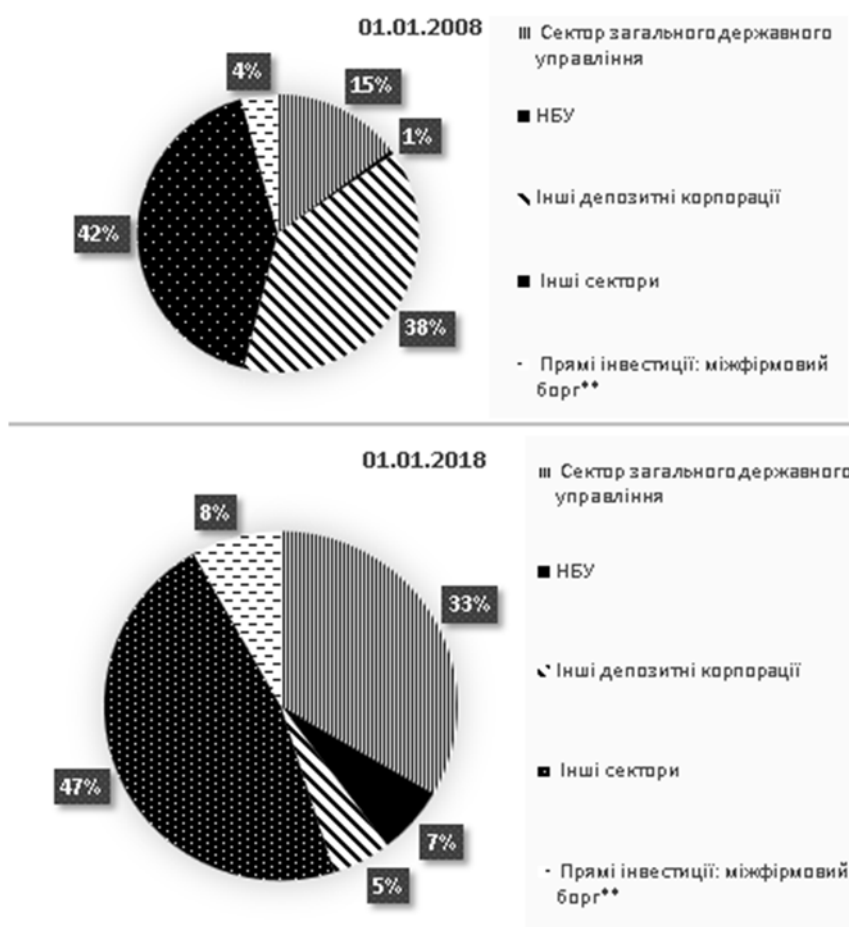

Рис. 1. Структура валового зовнішнього боргу України

Станом на 01.01.2018 року 33 % від загальної суми боргу становить державний та гарантований державою зовнішній борг (38,9 млрд дол), 6 % – борг НБУ (7,4 млрд дол), 5 % – зобов’язання депозитних корпорацій (6,2 млрд дол), 8 % – прямі інвестиції: міжфірмовий борг (9,6 млрд дол). Майже половину (47 %) від суми валового зовнішнього боргу України складають зобов’язання інших секторів (54,5 млрд дол). Найбільші зрушення відмічено для депозитних корпорацій, частка яких складала у 2007 р. 39 %, а у 2017 р. – 5 %.

Необхідно зазначити, що період з 2013 р. по 2017 р. характеризується неспинним падінням ВВП (у дол.США). Найнижче значення припадає на 2015 р. (90,939 млрд дол.). З 2016 р. відбувається уповільнене зростання ВВП, у порівнянні з 2015 р. він збільшився лише на 2,6 % [6].

Співставлення динаміки ВВП і державного зовнішнього боргу впродовж 2009–2017 рр. дозволило довести таку закономірність: при зростанні ВВП рівень державного боргу знижується й навпаки: падіння ВВП супроводжується зростанням державного зовнішнього боргу. Це наочно підтверджують наведені графіки (рис. 2). Так, найвище значення ВВП встановлено для 2013 р., а державний зовнішній борг для цього року є мінімальним. Для 2015 р. відмічається найнижче значення ВВП і на нього припадає максимальний зовнішній державний борг.

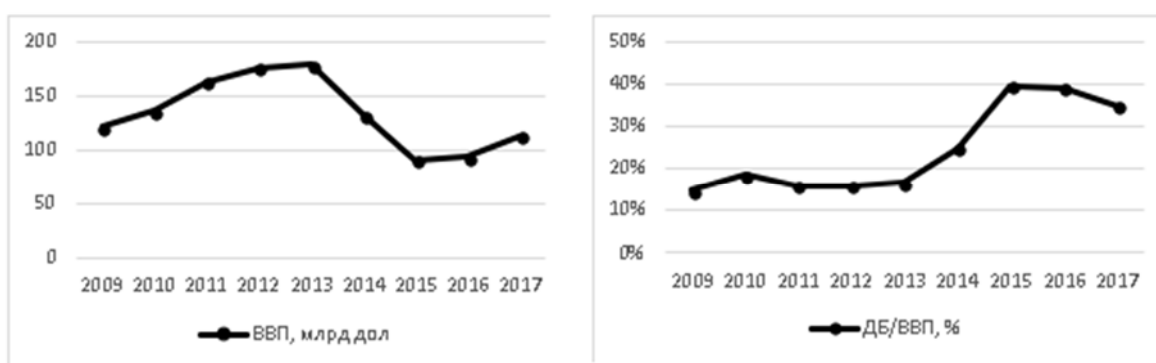

Рис. 2 Динаміка ВВП і рівня державного зовнішнього боргу з 2009 по 2017 рр.

Державний борг в контексті соціально-економічної ситуації в країні може виконувати дві протилежні функції. З одного боку, необхідність залучення коштів залежить від досягнутого рівня економічного розвитку, який оцінюється обсягом ВВП і рівнем ВВП на душу населення, з іншого боку, рівень зовнішнього боргу, в залежності від мети зовнішніх запозичень і від їх фактичного використання, може виступати тимчасовим джерелом економічного зростання, а з іншого – руйнівним чинником для економіки країни. Отже в роботі була поставлена задача, виявити закономірність зміни державного зовнішнього боргу під впливом зміни ВВП з метою визначення мінімального значення ВВП, при якому буде забезпечено економічний розвиток без прискореного нарощування державного зовнішнього боргу та утриманню його в прийнятних межах.

Ця закономірність встановлено на основі парного регресійного аналізу. Було поставлено завдання: встановити наявність зв'язку між ВВП і рівнем державного зовнішнього боргу і побудувати регресійну модель, параметри якої відображають цю залежність. Розробити економічний механізм формування зовнішніх запозичень.

Виявлена залежність державного зовнішнього боргу (Y) від обсягів ВВП (X) представлена у вигляді рівняння параболі другого порядку:

$$Y_x = 1,4 - 0,02x + 0,00046x^2. \quad (1)$$

Дане рівняння означає, що із зростанням ВВП державний зовнішній борг знижується. Параметри моделі ($a_1 = -0,02$ і $a_2 = 0,00046$) свідчать про уповільнене зниження зовнішнього боргу. Отже, збільшення ВВП виступає фактором зниження

зовнішньої заборгованості. Достовірність моделі підтверджена критерієм Фішера. Коефіцієнт кореляції (0,91) свідчить про щільний зв'язок. Розрахований коефіцієнт детермінації (0,828) означає, що варіація рівня зовнішнього державного боргу на 82,8 % пояснюється варіацією ВВП. Решта (17,2 %) – це вплив неврахованих факторів. Перевагою побудованої моделі є те, що вона дозволяє розрахувати точку екстремуму, тобто те мінімальне значення ВВП, при досягненні якого напрямок виявленої залежності змінюється, тобто державний зовнішній борг почне знижуватися, коли величина ВВП досягне точки екстремуму. Розрахунки показують, що точкою екстремуму є величина ВВП, що дорівнює 164,8 млрд дол. Отже, після перевищення ВВП точки екстремуму й подальше його збільшення буде супроводжуватися зниженням державного зовнішнього боргу.

Такий висновок пояснюється тим, що збільшення ВВП забезпечує економічне зростання в країні, що супроводжується збільшенням фінансових ресурсів, здатних забезпечити розвиток різних сфер економіки без стрімкого наростання зовнішнього боргу. Виконані розрахунки показали, що в найближчі 3 роки ВВП України зможе досягти величини, достатньої для зміни ситуації, що склалася.

Рис. 2 Динаміка ВВП і рівня державного зовнішнього боргу з 2009 по 2017 рр.

За даними Всесвітнього банку, ВВП України у 2018 р. зросте на 3,5 %, а у 2019 і 2020 рр. – на 4 % [7]. Міжнародний валютний фонд вважає, що ВВП України зросте у 2018 р. на 3,2 %, у 2019 р. – на 3,5 %, у 2020 – на 4 % [8]. Національний банк України спрогнозував зростання ВВП у 2018 р. на 3,4 %, у 2019 та 2020 рр. – на 2,9 % [6]. Загалом можна стверджувати, динаміка зміни ВВП на наступні 3 роки є позитивною, а разом з цим буде знижуватися рівень державного і гарантованого державою боргу відносно ВВП.

Таким чином, рівень валового зовнішнього боргу України стрімко зростає і впродовж 2009–2017 рр. значно перевищує межі боргової безпеки. Державний борг і гарантований державою у досліджуваній період хоча й залишається на безпечному рівні, проте швидко зростає. Між рівнем державного і гарантованого державою боргу й ВВП виявлено залежність, яка свідчить, що зростання ВВП сприяє зниженню зовнішнього державного боргу, і зворотну залежність – падіння ВВП призводить до підвищення рівня зовнішнього державного боргу.

Аннотація. В статті освітається проблема зовнішньої заборгованості України, її вплив на фінансове становище країни. Досліджується вплив валового внутрішнього продукту на рівень державного і гарантованого державою зовнішнього боргу. Виявлені структурні зміни, тенденції і закономірності зміни зовнішньої заборгованості. Побудовано парну регресійну модель залежності зовнішнього боргу від зміни ВВП. Розраховано екстремум функції, тобто значення ВВП, при якому державний зовнішній борг може знизитися. Визначено напрямки подальшої зміни рівня державного зовнішнього боргу.

Ключові слова: Валовий зовнішній борг, державний зовнішній борг, структура і динаміка зовнішнього боргу, валовий внутрішній продукт, модель зовнішнього боргу.

Abstract. The article highlights the problem of Ukraine's external debt, its impact on the financial condition of the country. The influence of the gross domestic product on the level of the state and state guaranteed foreign debt is

investigated. Structural shifts, trends and patterns of changes in external debt have been revealed. A paired regression model of the dependence of external debt on GDP change was constructed. The extremum of the function is calculated, that is, the value of GDP, under which the state external debt can decrease. The direction of further changes in the level of the state external debt has been determined.

Keywords: Gross external debt, state external debt, external debt structure and dynamics, gross domestic product, external debt model.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Грязнова А. Г., Маркина Е. В., Седова М. Л. и др. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Финансы и статистика, 2012. 496 с.: ил. ISBN 978-5-279-03455-0.
2. Фасолько Т. М. Моделювання взаємозв'язку між державним боргом та бюджетним дефіцитом в контексті забезпечення платоспроможності країни. *Університетські наукові записки*. 2016. № 4. С. 246–255. URL: Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2016_4_28
3. Сидорова А. В., Кюсак Я. В. Міжнародна статистика: Підручник. Донецьк: Каштан, 2013. 384 с.
4. Финанси: підручник / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. 2-ге вид. переробл. і доповн. К. : Знання, 2012. 687 с.
5. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/imf/meta/ED_ukr_edit.htm
6. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/control/uk/index>
7. Офіційний сайт Всесвітнього банку. URL: <http://www.vsemirnyjbank.org/>
8. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду. URL: <http://www.imf.org/>

УДК 311:339.5:633/635

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЕКСПОРТУ ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА

М. І. Габ, А. В. Сидорова

Анотація. У статті обґрунтовано, що одним з пріоритетних напрямів розвитку експорту України стає продукція рослинництва. Проаналізовано обсяг і динаміку експорту продукції рослинництва України та його значення для української економіки. Досліджено товарну та географічну структуру експорту продуктів рослинного походження, оцінено зміни в структурі експорту, визначено основні складові експорту та головні країни-партнери України, сконцентровано увагу на відкритті нових ніш на зовнішніх ринках сільгоспродуктів. Обґрунтовано актуальність та необхідність прогнозування експорту продукції рослинництва для визначення перспектив її розвитку як значного джерела доходів від зовнішньої торгівлі.

Ключові слова. Експорт, продукція рослинництва, динаміка, товарна й географічна структура, зовнішня торгівля.

Пріоритетним напрямом розвитку України як повноцінного партнера багатьох країн світу в міжнародних економічних відносинах є оптимізація зовнішньої торгівлі. На участь України в процесах глобалізації передусім впливають особливості міжнародного поділу праці. За останні роки держава все впевненіше набуває статусу світового експортера продукції рослинництва, що ставить перед вітчизняною наукою нові виклики, як в теоретичному, так і практичному статистичному забезпеченні управління в зовнішній торгівлі. У 2017 році частка експорту продукції рослинництва у загальному експорті України становила 21,3%, що зумовлює актуальність детального вивчення проблем галузі рослинництва.

Дослідженню ринку рослинництва присвячені праці багатьох видатних вчених, зокрема Кондратюк О. І., Боднар О. В., Шубравської О. В., Жука М. В., Саблука П. Т. та інших. Водночас, питання експортного потенціалу рослинництва та чинників його ефективного розвитку завжди залишається відкритим перед вітчизняною наукою.

Метою статті є обґрунтування необхідності прогнозування експорту продукції рослинництва для підвищення ефективності зовнішньоторговельних відносин.

За результатами 2017 року, обсяг експорту продукції рослинництва склав 9,22 млрд. дол., що практично співпадає з показником 2012 р. – 9,21 млрд. дол [1]. У порівнянні з